СЕРДАК

Цілий клас паничів в одягах, купованих у склепах, а між ними один-однісінький сердак. Пратий мужицький сердак, такий тугий та грубий, що, як намокне, то буде сам стояти на підлозі, як чоловік, і не зігнеться. До того незграбний, зле скроєний, з рукавами задовгими, у плечах і низом

Привіт (мадяр.).

заширокий. А в тім сердаку Микола Максименко, "пнто-мець" другого року.

Але буває дуже часто, що він у класі сидить просто у сорочці, грубій, сірій та довгій, що спадає єму аж на вузькі білі портиниці. І стільки всего у него панського, що черевики замість постолів або чобіт і м'який купований капелюх, який врешті і на селі у звичайного парубка не був би новиною.

Максименко дуже добрий ученик і, мимо своїх 18 років, уже, можна сказати, вироблений характер: чоловік певний, що, як чого прийметься, то зробить. Бувало не раз, що був справді хорий, а проте прийшов до школи, щоби тілько не опустити години. І сю певність він чув сам у собі аж донедавна, до заручин доньки єго господині, по заняттю прачки, у котрої мешкав.

Було се так.

Ні, заждіть ще! Перед тим треба ще щось інше сказати. Якби ви були бачили, як Максименко за останніх три роки ріс і ріс, то ви самі були би чудувалися так, як і єго професори. Здавалося, мовби хто хлопчиська тягнув за чуприну догори і він вилазив скоренько сам із себе, як з бочки. Там-то виріс парубок такий плечистий та дужий, що якби він був остався

на селі, то вже був би на "данці" обертав дівчатами, як віниками. Тим часом у школі він став цілком рішучим ворогом жіноцтва. Все те, що він чув від товаришів і що сам зазнав, виробило в нім пересвідчення, що він не то ніколи не забагне женитися, але навіть не подивиться в той бік, де дівчата. А зазнав він сам стільки всего, що жодна панна і не бажала з ним знакомства так, як з товаришами, хоч він був дуже добрим учеником, і вже в другім році, і притім з лиця і постави гарним мужчиною. Маленький вусок уже пробивався наверх і чорнівся на верхній губі, як дві смужки, зроблені вуглем. Максименко уже скілько разів у своїм житті погладив пальцями сей новий "об'яв" під носом...

Ну, доста! Отепер уже можна почати річ про те, що таке захитало молодого ворога жінок.

В сутеренах, де жила Максименкова господиня, сегодня вечором "бал". її донька, що кілька років служила і заслужила собі деякий гріш, уже цілком певно віддається за муляра. Тому вона вчера покинула службу і жде у мами на весілля, що має бути за місяць. А муляр сегодня "по слові" справляє забаву. Він привів із собою сестру Марин-цю, по заняттю швачку, сам постарався о горівку і пиво, і всі четверо — мама і донька, муляр і сестра — гидять у кухні, їдять ковбасу з капустою і п'ють. Мале віконце, що виходить на тротуар, закрите хусткою; в кухні чисто і тепло — приємно посидіти при світлі робучим людям.

А в кімнаті, що припирає до кухні, учиться Максименко математики. Проклята математика — вона єму забирає найбільше часу; але він таки перемагає єї, а вона єго. Два ученики, що живуть з ним разом, уже сплять; се хлопці з приготовляючого класу, молоді і раді, коли о 8 год[ині] вечором можуть покластися спати. А Максименко не думає про сон, хоч дев'ята минула, тілько пише і пише якісь числа по папері та злоститься, що у кухні весела компанія на радощах викрикує; муляр уже й починає грати на гармонії "Mein Hers das ist ein Bienenhaus..." 1 "Ого! Уже не навчишся нічого..."

Саме у ту хвилину, коли Максименкові приходить на думку кластися спати, відчиняються двері від кухні, до кімнати вступає господиня і просить з очевидною радістю.

— Пане Максименко, ходіть до нас!

Максименко відповідає цілком рішучо і просто, по-мужицьки:

— Я не піду.

Але прачка сегодня занадто щаслива, щоби не хотіла похвалитися своїм щастям; бере Максименка за рукав і тягне єго до кухні силоміць. Він не дається. Нараз показуються в дверях і обі "панни": наречена і швачка.

— Ходіть! Ходіть до нас! Та чого так даєтеся просити? — кажуть дівчата.

Максименко кидає оком на дівчат, і нараз стає єму соромно. Доньку своєї господині він знав, але сестри муляра не бачив. Якась таки направду панна — так гарно одягнена! Чорт знає, про що з такою панною балакати... Але нехай собі не гадає, що Максименко боягуз,— і він так як був у сорочці поверх ногавиць, так і іде до кухні. Не представляється нікому, сідає на крісло і душком п'є подану чарку горівки. Потім їсть ковбасу і починає думати, про що би говорити. Дівчата з усмішкою дивляться на нього, а він тим часом дуже пильно слухає гармонії. Аж тут панна Маринця не може втерпіти і палить, як з пістолета, зараз на початку розмови:

— Так, Максименко, чому ви носитеся по-мужицьки?

— Чому? — каже здивовано Максименко.— Тому, бо я ще не пан.

Моє серце, як вулик бджіл (нім.).

— Але ж за два роки ви вже вчитель.

— А де ж то стоїть^ написано, що учитель мусить панські лянки носити?

— Все ж таки воно не гарно.

Господиня бере Максименка в оборону перед напастю:

— Ви, панно Маринцю, не знаєте, який порядний чоловік пан Максименко! Мені феника ніколи не завинив; має лекції, стипендію... А я знаю, що має і трохи зложеного гроша. Правда, пане Максименко?

— Та щось там трохи є,— каже він.

— То все дуже файно,. але...— замічає на се Маринця і не доказує. Максименко! на те:

— Послухайте, панно Маринцю! Мене мій сердак боронить, як фортеця: я не можу піти в нім ані до кав'ярні, ані до ліпшої реставрації, бо Мене звідтам викинуть, а до простої коршми сам не піду; на мене у сердаку не хоче подивитися жодна панна, так як і ви не хочете, а мені з тим до якогось часу зовсім добре. Я пазю школи, бо то мій хліб.

— Але ви би по-панськи цілком інакше виглядали! Ви би подобалися! А так ви кому подобаєтеся? Котрій панні? Хіба якій дівчині з села.

Таке сказав муляр і сими словами таки досить тяжко вразив Максименка. Він то відчув, так би сказати, несподівано, в одну хвилину, коли глянув на повновиду Маринцю. Глянув і почервонівся, хоч сам не знав чого. Але тверда мужицька натура не піддалася так легко.

— Ну, {Кому я в сердаку не до вподоби, тому і у фраку не сподобаюся./Се не повинно так бути, як люди кажуть: "Як тебе видять, так тебе пишуть..." А мій сердак і на гроші більше варт, як не один сіурдут.

Але і панна Маринця с^годня завзялася на Максименка.

— Ну,— сказала вона, наливаючи єму пива,— а коли б вас так яка файна панна попросила, щоби ви перебралися по-панськи, то ви би єї не послухали?

І притім вона так цікаво подивилася на питомця, що він сам не знав, що з ним дієть ся" Одно лише розумів, що вона дуже гарна дівчина і що єму було би приємно, коли б він їй сподобався. Він не відповів нічого, тілько подивився, як муляр, відложивши гармонію, кріпко обняв свою наречену — і засміявся так, Мов жеребець заіржав на толоці. Потім, уже троха підохочений алькоголем, він приніс із своєї кімнати скрипку і заграв такої "гуцулочки", що Маринця почала в руки плескати, а муляр майже насилу вляв у него склянку пива, бо не хотів пити.

Що з ним далі діялося, він сам уже добре не розбирав; знав тілько, що єму було дуже весело, співав і грав для панни Маринці все, що знав: пив, не питаючи скілько, і говорив так багато, що муляр, на доказ свого признання для него, запив з ним братерство, а панна Маринця зовсім забула, що перед нею сидить "мужик". Одним словом, забавився перший раз у своїм житті з панною і був би єї навіть поцілував, але вона не допустила до того. Занадто незручно брався до того...

На другий день він був дуже смутний. Ще ніколи в житті не боліла єго так голова, як того дня. Він пішов, як звичайно, до школи, але вже по першій годині побачив, що не всидить дальше. Проте переміг себе і лишився на математику. На своє лихо остався, бо професор викликав єго,— і він сегодня дістав таку двійку, що цілий клас разом з

професором чуду-валися. На третю годину він уже не лишився, лише пішов додому, такий знівечений на душі і тілі, як ніколи в житті.

Поклався в ліжко і спав як убитий майже до вечора; увечір походив трохи і знову поклався, спав аж до рана і тільки рано почув, що єму легше.

Тепер, коли вже у голові так не гуділо, він почув не раз, що серце болить єго за панною Маринцею. Вона обіцяла прийти завтра, тим часом він уже сегодня хотів би єї бачити, хотів би їй подобатися і, може би, й сподобався, коли б не сердак.

Він почав себе оглядати і нараз побачив, що справді у сій ноші він не може подобатися жодній панні. Такий сердак — простий, грубий, такі портиниці, вузькі, як ковбаса, така сорочка, що груди видно, без порядного ковніра, без краватки— мужик, та й годі! А він же справді за два роки вже буде учителем, значить — паном, а не мужиком. І прийдеться єму оженитися не з мужичкою, тілько з панною... Через сю ношу він навіть не може ніколи забавитися. Ніхто не дивиться на се, що він добрий ученик і порядний чоловік; кождий судить по сердаку. Чи не пора би вже єго скинути?..

По обіді пішов Максименко із своєю господинею в місто і купив собі панський одяг. Приніс єго додому, поклав на ліжко, скинув із себе сердак і задумався.

— Чим ти, сердаче-небораче, провинився, що нараз і я тебе вирікаюся? — сказав він вголос до своїх хатніх товаришів, і се було остатнє прощання з сердаком.

Товариші стали єго просити, щоби перебрався; забаг-лося їм бачити, як буде виглядати. Микола почав перебиратися. По кількох минутах став мов не тим самим чоловіком.

— Вас би тепер і рідна мама не пізнала,— замітив молодий товариш.

— Ви в тих річах ще вищі, як у сердаку,— сказав другий. Надійшла господиня.

— Дуже вам до лиця. Ви тепер цілий пан. Максименко оглядав себе, як пава, і щораз більше

освоювався з иепривичним одягом. Уже був певний, що панні Маринці подобається. Зробив те, що вона хотіла... Для нікого був би сего не зробив, а її послухав...

Се була єго перша любов. Заплатив за ню сердаком. Добре, що не чимсь дорожчим...

А сердак пішов на село.